

בס"ד

חינוך לאור הפרשה

פרשת אחרי מות - קדושים

ביקורת נכונה

גיליון מס' 141

הרב יהונתן דדון

yd0527606276@gmail.com

חינוך לאור הפרשה/פרשת אחרי מות - קדושים

ביקורת נכונה

רבי ישראל ויזניצא זצ"ל היה גאון בתורה, וכיהן ברבנות באחת הערים ברומניה. כרב המקום, נטל על עצמו גם את הדאגה לעניי עירו, ועשה זאת באומנות מיוחדת, בהיותו חביב ונימוסי, מקובל על הקהל ובעל דרך ארץ במידה מופלגת. באחד הימים קרא הרב לגבאי שילווה אותו לטיול בחוצות העיר. בדרכם עברו ליד ביתו המפואר של מנהל הבנק העשיר, שנמנה על המשכילים. שלח הרב את הגבאי לדפוק על הדלת, ולשאול אם ייאות להכניסם. הגבאי נקש על הדלת, והמשרת שפתח מיהר להכניסם, הושיבם בכבוד בסלון, ורץ להודיע לבעל הבית, כי רבה הראשי של העיר הגיע לביקור. הזדרז העשיר ללבוש את חלוקו, ויצא לקבל את פני הרב. התיישב על כסאו, ברך את הרב לשלום, והמתין שיסביר לו את סיבת בואו. אולם הרב שתק ולא הוציא מילה מפיו. שתק גם העשיר והמתין להסברים שלא באו. כך גם הגבאי – שהמהלך כולו היה סתום בעיניו. כעבור דקות ארוכות רמז העשיר בעיניו לגבאי: מה סיבת הביקור הזה? והגבאי משך בכתפיו: אין הוא יודע. הרב לא שיתף אותו בכלום. לבסוף קם הרב, נפרד מן העשיר לשלום ויצא, כשהעשיר מלווה אותו בכבוד גדול. בפתח בית הרב חש העשיר שהוא אינו מסוגל להתאפק יותר ואמר: "ימחל לי כבוד המרא דאתרא, אך לא הבנתי לשם מה בא לביתי ולא אמר לי מאומה. האם רצה כבודו משהו?". השיב לו הרב: "באתי לקיים מצוה, וברוך ה' שזכיתי לקיימה". "איזו מצוה קיים כבוד הרב?" – נמלא מנהל הבנק בסקרנות. נענה הרב ואמר: "חכמינו ז"ל אמרו, שכשם שיש מצווה

לומר דבר הנשמע, כך מצווה שלא לומר דבר שאינו נשמע (יבמות סה
ע"ב). באתי אליך וקיימתי את המצווה שלא לומר דבר שאינו נשמע".
נבהל העשיר: "יאמר לי כבודו איזה דבר לא שמעתו!". "מדוע
אומר?" – התחייך הרב – "רוצה אני להמשיך לקיים את המצווה
שלא לומר דבר שלא נשמע, שכן יודע אני שדברי לא יישמעו!".
"ימחל לי כבודו, אך מניין הביטחון שבאמת לא אשמע? אולי כן
אשמע לדברים?" – טען העשיר. חכך הרב בדעתו, ולבסוף אמר:
"טוב, אומר לך. ישנה אלמנה מסכנה שלא שילמה את חובה לבנק,
והבנק מתכוון כעת להוציאה מביתה ולמכור את הדירה. האלמנה
המסכנה נזרקת לרחוב ממש. צריך למחוק את החוב שיש לה
בבנק". "אני רק מנהל הבנק ולא הבעלים שלו!" – התנצל העשיר –
"איך מצפה הרב שאמחק חובות ללקוחות?". "צער עליה על פני
הרב: "חבל, הכשלת אותי! הלא אמרתי לך שתיתן לי להמשיך
לקיים את המצווה שלא לומר דבר שלא נשמע. בשביל מה בקשת
ממני שאספר לך?!". הם נפרדו, ובלב העשיר נקרה אכזבת הרב
מכישלון קיום המצווה 'שלא לומר דבר שאינו נשמע'... עד שלבסוף
גמר בליבו לשלם מכיסו את חובה של האלמנה. הוא הודיע על כך
לרב, שכמובן שמח מאד על שלא נכשל באמירת דבר שלא נשמע.
הרי לנו, שגם לאנשים רחוקים אפשר לומר מוסר ולגרום להם לתקן
את דרכיהם, אולם דרושה לשם כך חכמה מיחדת. כשאומרים את
הדברים בחכמה ובתבונה, הם נשמעים ומתקבלים. אין ספק, אילו
היה הרב מתיישב בבית העשיר, מספר לו את סיפורה של האלמנה
ומבקש שיתרום לה ביד רחבה, היה העשיר טוען שאין לו כסף
ושהדבר לא מקובל, או במקרה הטוב, משתתף בתרומה סמלית.
אך מאחר שפעל בחכמה – דבריו התקבלו. (מתוך הספר 'משכני אחריו')

*

בפרשת השבוע (קדושים) נאמר: "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תישא עליו חטא" – תוכחה והעברת ביקורת מצריכה מחשבה רבה, צריך לדעת איך להוכיח ובעיקר איך לא להוכיח... כשמעבירים ביקורת בצורה נכונה – הביקורת בונה. וכשמעבירים ביקורת בצורה לא נכונה – הביקורת הורסת.

*

לא לבייש!

כתב רש"י על הפסוק הנ"ל: "לא תלבין את פניו ברבים". כלומר, התורה מציבה כלל ברור: אסור לפגוע ברגשות הזולת ולפגוע בו ברבים, שהרי חז"ל לימדו אותנו שהמלבין פני חברו הרי זה כשופך דמים. ואף אם חובה להוכיחו בגלל מעשים לא ראויים, עדיין לא מוצדק לביישו ולהכלימו לנוכח חברו. וכך כתוב בספר החינוך בטעם מצות "הוכח תוכיח": "לפי שהבושת צער גדול לבריות אשר אין גדול ממנו, על כן מנעו ה' מלצער בריותיו כל כך, כי אפשר להוכיחם ביחוד ולא יתבייש החוטא כל כך".

כהורים/מחנכים עלינו להשקיע מחשבה רבה והתבוננות לפני שאנו באים להוכיח ולגעור בילד על מעשים לא ראויים. מחובתנו למצוא את העיתוי המתאים והמקום הנכון לביצוע התוכחה. תוכחה לעיני בני משפחה או החברים היא אסורה – היא גורמת בושה גדולה לילד. בנוסף, אין בה תועלת כיוון שהילד שקוע ברגשות עלבון ובושה בגלל התוכחה הפומבית שהופנתה אליו לעיני חבריו או בני משפחתו, ויקשה עליו מאוד לפנות מקום בנפשו המבויישת והמובסת להרהורי חרטה על מעשיו. במקום להפנים את מוסרי התוכחה ולהבין שזה לטובתו, הוא מדשדש בתוך רגשות העלבון והבושה המעיקים והמציקים על נפשו מאוד. כתוצאה מכך עלולות מאוד להתפתח בקרבו רגשות שנאה ואיבה כלפי הדמות המוכיחה אותו. ויוצא אם כן שהתוכחה הפומבית הולידה רק נזק.

*

הרב יצחק לורנץ (בספרו "חכמת הנפש היהודית") כותב ששמע מהגראי"ל שטיינמן זצ"ל בזה הלשון: "עשרות שנים העמדתי תלמידים, ומעולם לא געתי בתלמיד בפני חבריו. השתדלתי בכל כוחי גם לא לשבח בחור בפני חבריו. את המסר האישי העברתי ביחידות".

*

- לדבר בלשון רכה ובאהבה -

כתב הרמב"ם: "צריך להוכיחו בינו לבין עצמו וידבר לו בנחת ובלשון רכה, ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו להביאו לחיי עולם הבא וכו', ולא ידבר לו קשות עד שיכלימו שראוי ולא תשא עליו חטא". מדברי הרמב"ם אנו למדים כי גם כשמוכיחים ביחידות, צריך להיזהר שלא לדבר קשות, אלא לדבר בלשון רכה ובכבוד. עלינו לזכור את דברי התנא במסכת אבות: "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך". כשהורה/מחנך מביע כבוד, אהבה ואכפתיות בעת התוכחה – אזי יועילו דברי התוכחה ותהיה לדברים השפעה טובה ויעילה על נפש הילד לסור מרע ולעשות טוב.

*

כתב הגאון הרב אריה שכטר זצ"ל: יש לזכור כלל חשוב ויסודי, להצלחת התוכחה, אני אומר את הדברים מתוך ניסיון רב של עשרות שנים, בהן אני נוהג לגשת ולהוכיח בעלי עבירה, ולא אירע אף פעם שמישהו התקיף אותי, משום שהקפדתי על הכלל הזה: התוכחה חייבת לבוא מתוך אהבה, מתוך רגשות הבנה ואכפתיות. לא מתוך קנטור או הרגשת עליונות. התורה אומרת: "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא", כדי שתצליח ב"הוכח תוכיח את עמיתך", שומה עליך "ולא תשא עליו" – אל תתנשא עליו! אל תרגיש עליו תחושת עליונות! אם באים למישהו, ומדברים אליו מתוך אהבת ישראל אמיתית – אין מי שלא יקבל את הדברים. ואני, כאמור, אומר

זאת מניסיון של עשרות שנים. ישבתי פעם בקבוצה של אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות. הם היו אנשים מכובדים, איש איש בתחום עבודתו, זה רופא, זה עורך דין, זה עובד מחשבים, וזה מנכ"ל חברה. לפני כל אחד מהם היה מונח 'כרטיס הביקור' שלו. כשהתחלתי לדבר בפניהם, פנה אליי אחד ואמר לי: "אבקש סליחה מכבודו, תוכל להציג בפנינו את 'כרטיס הביקור שלך'?" ... אמרתי לו: "בכרטיס הביקור שלי כתוב שאני חולה במחלה תורשתית ומדבקת" ... כולם היו המומים... הסברתי: "אני 'חולה' על יהודים. 'אוהב' אותם אהבת נפש. 'רשתי' את המחלה הזאת מהוריי היקרים, שהיו 'חולים' על אהבת ישראל. והמחלה הזאת מדבקת ובעזרת ה' תדביק גם אתכם"...

*

שלמה המלך ע"ה אומר: "אל תוכח לץ פן ישנאך, הוכח לחכם ויאהבך". השל"ה מפרש כך: הלץ והחכם המדוברים כאן הם אדם אחד. כאשר אתה מוכיח מישהו, אל תאמר לו "לץ אתה" – כי אז ישנאך ולא ישמע לדבריך. אלא אמור לו "חכם אתה", ולכן, לא מתאים לך לנהוג כפי שנהגת ואז ישמע לקול דברי התוכחה שלך.

*

- לבקר את המעשים ולא את האדם עצמו -

ישנה ביקורת המבקרת באופן ענייני את המעשה השלילי שנעשה על ידי הילד (אסור לקחת ממתק מהארון ללא רשות!), וישנה ביקורת המגדירה אותו כילד בעייתי (לקחת ממתק בלי רשות? אתה גנב!). כאשר מבקרים בצירוף הגדרה פוגענית, מלבד זרעי הריחוק הנזרעים באותה שעה בלב הילד מהוריו, יש לדעת כי נפשו העדינה והתמימה של הילד גורמת לו לא פעם להאמין ולהפנים את הגדרת אישיותו, ולהתנהג בהתאם לכך. שהרי האדם המבוגר ובעל הניסיון: אבא או אמא או המורה גילו לי שאני כזה.

אחד הסיכונים הגדולים הכרוכים במתיחת ביקורת, הוא כשהמבוקר חש כי מבקרים אותו ברמה האישית. דחיה אישית, מתקבלת אצל אדם כהכרזת מלחמה נגד ה"אני" שלו ופסילה מוחלטת של דעתו ומחשבתו מראש. מי שרוצה לבקר בצורה לא פוגענית, ישתדל להתייחס אך ורק למעשים, ולא לחדור לתחום אישיותו של האדם המבוקר. ככל שנתקרב לתחום האישי, רבים הסיכויים שניתקל בסירוב לקבל תכתיבים. המבוקר, אף ינסה לפתוח במלחמה של ממש מתוך רצון לגונן על עצמו. אמירות פוגעניות ומשפילות אינן מחנכות, אינן מתוות דרך ואינן מכוונות את הילד להתנהגות חיובית. בעלי דימוי עצמי בריא, באים בדרך כלל מבית שבו ההורים לעולם לא נגרו לביטויי השפלה, אלא התמקדו במעשים. לא נגעו באישיות של הילד, כי אם במעשיו הנעשים מתוך בחירה, אם כי לא תמיד מתוך שליטה עצמית. לא תמיד קל להסביר להורים את כוחו של משפט בודד היוצא מפיהם ללא מחשבה, ועלול לחולל הרס בנפשו של ילדם. אנשים שבאמת אוהבים את ילדיהם, מתקשים לקבל את העובדה שכל אותה אהבה על שלל ביטוייה, הופכת להיות חסרת ערך מכוחו של משפט בודד בנוסח ה"מדוע אינך בוגר כמו אחיך?" מדוע נעשה לילדינו החלשים, מה שאנו לא מוכנים שיעשו לנו? האם היינו משלימים, עם כך שהמלמד ייטע בלב ילדינו הרגשה נוראה, כי הוא שווה פחות מחברו לשולחן הלימודים?

חשוב להדגיש! אין הכוונה שלא ימחישו לו אף פעם, באמצעות סיפורי צדיקים ודוגמאות מן החיים, התנהגות יפה מהי. אלא, שיש להיזהר מאוד שלא לעשות זאת בצורה עקבית, באופן שהילד יחוש שהשני תמיד טוב יותר ממנו, ומה שהוא לא יעשה, לא ישביע את רצון הוריו. כשהילד מותקף ואינו יכול להתגונן, הוא עושה את כל מה שהוא כן יכול: הוא נשבר, הוא מרגיש דחוי ומושפל, הוא אפילו כועס. מלבד הנזק הישיר הנגרם ליחסי ההורים וילדיהם, נגרם נזק

לנפש המתבגר, המאמץ לעצמו דרך הסתכלות ובחינה של עצמו מול אחרים, ואינו לומד להעריך ולמדוד את עצמו לפי מה שהוא.

*

כלי אחד – שתי אפשרויות...

המשגיח רבי מאיר חדש זצ"ל היה נוהג לספר, שכדי להסיר את האבק והעפר מנוצות התרנגולים, היו הכפריים שבעיירה סלבודקא רגילים להשתמש בשתי שיטות. ובשתייהן היו משתמשים במטאטא של זרדים. חלקם היו משתמשים במטאטא כדי לחבוט בתרנגולים, וכך רוב האבק והלכלוך היה סר מהם. אך לשיטה זו היו שני חסרונות. האחד, לא כל הלכלוך היה יוצא, והנותר היה נכנס פנימה יותר ונדבק לעור התרנגול. והשני, שיטה זו הכאיבה לתרנגולים והפחידה אותם, עד כדי שכאשר הכפרי היה רק עובר בסמוך אליהם, היו מצטנפים באימה. לעומת זאת, היו שהתשמשו במטאטא רק כדי לעורר רעש גדול סביב התרנגולים. הרעש היה גורם להם לפרוס את כנפיהם ולפרוח בחצר, וממילא היה נושר מגופם כל האבק וכל סוג של לכלוך, והם היו נוחתים לבסוף כשהם נקיים. בשיטה זו הניקיון היה יסודי יותר, והם גם לא רעדו מפחד כשראו את בעל הבית... כך, היה ממשיך המשגיח זצ"ל ואומר, עומדות בפנינו שתי אפשרויות כיצד להגיב כאשר עלינו לגמול את הילד מהרגל שלילי. יש הורים המתנפלים עליו בצעקות וגערות, לועגים לו וממררים את חייו על מעשיו, וכך גורמים לו להתמרד, להישאר בהרגליו ואפילו להחמיר אותם, ובכל פעם שרואה את אותו הורה הוא מצטנף ונלפתת בחרדה. אך יש הורים חכמים, המאפשרים לו לפרוס כנפיים ולהתרומם באמצעות דברי שבח ועידוד המשולבים בהדרכה נכונה, ולבנות עבורו בדרך זו עתיד בריא ונקי.

*

כיצד לסיים את שיחת הביקורת ?

לאחר שיחה קצרה ונכונה עם הילד על מעשהו השלילי, במהלכה הבין היטב כי דווקא משום שהוא ילד אהוב והוריו חפצים בטובתו, הם משוחחים איתו כעת על מה שהיה ומדריכים במצופה ממנו בעתיד, יש לתת לילד הרגשה ברורה כי בסך הכל אנו סומכים עליו ויודעים שהוא ילד נפלא. דבר הבא לידי ביטוי במבט המביע הערכה ואמון ובחיוך לבבי החותמים את השיחה, ובגילאים מתאימים גם בטפיחה חברית על השכם. הבעת אמון זו מעניקה לילד חשק ומוטיבציה רבה להשתנות, וכוחות שהיו חבויים עד כה בנפש הילד מתגלים לפתע ומסייעים לו לבצע את הנדרש, עד לשינוי המיוחל (המדריך המלא לחינוך הילדים).

*

לסיום:

את הסיפור הבא סיפר בנו של תלמיד חכם חשוב שכהן בזמנו כאחד מראשי ישיבה במרכז הארץ ונפטר לבית עולמו. הבן סיפר את הדברים בהתרגשות וביקש שציבור העוסקים בהוראה וחינוך ישיתו את הדברים אל לבם כי בנפשם ובנפשנו הדבר. וכך מספר הבן: מנהג היה לאבא לעבור מדי פעם בחדרי הבחורים בשעת ההשכמה בבוקר ולהעירם לתפילת שחרית. הוא היה עושה זאת בעדינות רבה ומפיח בהם רוח חיים על ידי טפיחה קלילה והשמעת דברי תורה ומוסר בשמחה. בוקר אחד בהיותו ליד מיטתו של אחד הבחורים, נגע אבא ברכות בכתפו והעירו, אבל הבחור נבעת משום מה, קפץ ממיטתו ובתנועה אינסטינקטיבית הרים את ידו וסטר לאבא על לחיו סטירה מצלצלת וחזר לישון!... אבא נדהם לרגע מהתנהגותו של הבחור, יצא מהחדר וללא אומר ודברים עלה להיכל הישיבה. לא לקח לו הרבה זמן להבין שהבחור בוודאי לא התכוון למה שעשה, ומן הסתם גם לא היה שליט כלל

במעשיו, כפי שידוע שכשאדם קם מהשניה הוא נמצא לעיתים במצב של חוסר שליטה עד שהוא מתייצב על עומדו. את הראיה לכל זה לקח אבא גם מתוך העובדה, שכשהבחור נכנס להיכל הישיבה הוא אפילו לא ניגש אליו לבקש סליחה, מה שמגלה בבירור שהסטירה ניתנה במצב של חוסר חושים מוחלט. יצוין שלאחר שנודע לו הדבר הוא התחנן בפני אבא שיסלח לו, ואבא הרגיעו ואמר שאין צורך לבקש מחילה, כי הוא הבין שהדבר נעשה מתוך שינה. ברם, השמועה הגיע לאוזניו של נשיא מוסדות הישיבה, שכנס מיד את כל הצוות החינוכי והחליט שהבחור הינו "בן סוטר ומורה" ואחת דינו להיזרק מהישיבה. מיד כאשר שמע אבי דצ"ל את ההוראה, נכנס לחדרו של נשיא הישיבה ואמר בקול תקיף וחד משמע: "אם הישיבה זורקת את הבחור אני הולך יחד איתו!". אבא תיאר בפני הר"מים את העמל הרב שהושקע בחינוכו של הבחור הזה, שהגיע מעיירות הפיתוח והוא בן למשפחה קשת יום, ושאר אחיו אינם נמנים כלל על ציבור בני התורה אלא יוצאים ונכנסים בשערי בית הכלא... אם נזרוק אותו מהישיבה עלול הבחור להצטרף לאחיו, ואנחנו נהיה אחראים לכך, זעק אבא, והודיע שהוא מחל מראש על הסטירה ואין בליבו שום קפידה. מה כבודו מציע לעשות? שאל נשיא הישיבה את אבא. כאן הפתיע אבא את כל הצוות באומרו שהעונש שהוא מציע להטיל על הבחור הוא, שבמשך החודש הקרוב "אני עצמי אלמד אתו מדי יום ביומו ספרי מוסר בעניין ההנהגה הראויה לבן ישיבה". ההצעה התקבלה פה אחד. חלפו שנים, הבחור הסוטר סיים את לימודיו בישיבה, המשיך בישיבה חשובה נוספת בירושלים ובהגיעו לפרקו זכה להשתדך עם כלה מצוינת מבית של תורה. לפני שנכנס לחופה נכנס לבית של אבי וביקש בדמעות שיסלח לו על הסטירה ההיא שניתנה מתוך חוסר שליטה וללא כל כוונה. אבא חיבק את החתן בחום ואמר לו שוב שמעולם לא הייתה בליבו כלל קפידא עליו.

עברו ימים ושנים ואבי התבקש לבית עולמו. באחד מימי ה'שבעה'
נכנס אל הבית יהודי שחזותו מעידה עליו שהוא תלמיד חכם. הוא
מתיישב מול כל האחים ומשתתף בצערנו. לפתע קם האיש ממקומו
ומבקש מכל הנוכחים להאזין לדבריו כי יש לו לספר דבר אישי
חשוב עד מאוד. ואז, תוך שהוא מתנשם בכבדות וניכר שהדיבור
קשה עליו, סיפר את כל הסיפור הנ"ל, וכשדמעות מציפות את עיניו
הוא אומר: "אני הוא הבחור שסטר לנפטר על לחיו, ובאתי לבקש את
סליחתו בפני כולם. אני משמש כיום כראש כולל בצפון הארץ, יש לי
ילדים ב"ה וכולם בני תורה ויראי שמים – והכל בזכות הנפטר. אם
היו זורקים אותי, לא הייתי פה היום"...

שבת שלום!

העלון יוצא לאור
בסיוע תלמוד תורה
"נצח ישראל" בית שמש

לתגובות ולקבלת העלון במייל: yd0527606276@gmail.com